

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXV (2/2021)

nadesłany: 30.11.2021 r. – przyjęty: 20.12.2021 r.

Mirosław KOWALSKI*

Edukacyjne konteksty katolickiej nauki społecznej w ujęciu Jana Pawła II (analizy i refleksje)

Educational contexts of Catholic social teaching as perceived by John Paul II (analyses and reflections)

Abstrakt

Cel. Artykuł ma na celu pogłębioną analizę edukacyjnych kontekstów katolickiej nauki społecznej w ujęciu Jana Pawła II, w aspekcie m.in. sposobów jej interpretowania (rozumienia), jakie kształtowały się na przestrzeni lat w naukach społecznych (z odniesieniem do pedagogiki).

Materiały i metoda. Tekst ma charakter teoretyczny, przy czym jego konceptualizacja prowadzi do opracowania teorii pedagogiki i nawiązuje do fenomenologii oraz idei praktyki w działaniu.

Wnioski. Katolicka nauka społeczna posiada ważny wymiar interdyscyplinarny. Dotyczy to szczególnie odniesienia i otwartości na wymiar pedagogiczny i edukacyjny. Skuteczność teoretyczna i praktyczna pedagogiki zakłada dialog i jej otwartość wobec innych nauk społecznych. Jan Paweł II zalicza katolicką naukę społeczną do dziedziny teologii moralnej, wskazując tym samym na jej wymiar normatywny. Katolicka nauka społeczna zyskuje skuteczność oddziaływania na procesy socjalizacyjne i edukacyjne, jeśli związana jest z życiem społeczności oraz jednostek żyjących w społeczeństwie. Zasadą Jana Pawła II w tej kwestii jest umiejętność powiązania ze sobą potrzeby interdyscyplinarności i autonomiczności katolickiej nauki społecznej, jak również akcentowanie jej charakteru personalistycznego.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, pedagogika, katolicka nauka społeczna

* e-mail: M.Kowalski@ipp.uz.zgora.pl

Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Zielonogórski, Licealna 9, 65-417 Zielona Góra, Polska

Faculty of Social Sciences, Institute of Pedagogy, University of Zielona Gora, Licealna 9, 65-417 Zielona Gora, Poland

ORCID: 0000-0003-2960-8258

Abstract

Aim. The article aims to carry out an in-depth analysis of educational contexts concerning Catholic Social Science by John Paul II, especially in some interpretive ways (comprehension), which have been created in recent years (in reference to pedagogy).

Materials and methods. The study is purely theoretical. However, ideas presented in the article will lead to the development of a theory of pedagogy in relation to phenomenology and theory of practical action.

Conclusion. The important aspect of Catholic Social Science is its interdisciplinary character. In particular, it concerns both reference and openness to educational and pedagogical aspects. The theoretical and practical efficacy of pedagogy provides a setting for a dialogue and openness toward other social sciences. John Paul II made Catholic Social Science part of moral theology by showing its normative foundations. Catholic Social Science has its impacts on social and educational processes when it is connected with individuals living in society and communal life. John Paul's credits Catholic Social Science that he was able to bind together autonomy and interdisciplinary by pointing its personal orientation.

Keywords: John Paul II, pedagogy, Catholic Social Science

W encyklice społecznej *Laborem exercens* Jan Paweł II zauważa, że tzw. kwestia społeczna, która wielokrotnie była i jest rozpatrywana w katolickiej nauce społecznej (KNS), na przestrzeni lat nie jest już sprawą rozumianą wąsko, lokalnie, lecz domaga się analizy i syntezy o charakterze integralnym i kompleksowym (Jan Paweł II [dalej w przypisach: JP II], 2007d, ss. 147). Jest to dość znamienna cecha charakteryzująca całość nauczania Jana Pawła II, gdzie zarówno w jego treści, jak i w jego adresowaniu, zauważalny jest wątek integrowania, komplementarności, jednania i wiązania (JP II, 2006l, ss. 44–46), artykułujący nie tylko ważną rolę więzi i jedności, ale i specyfikę, konkretyzowanie, lokalizację, oraz różnorodność (JP II, 2006i, ss. 170). Już to wskazanie sugeruje potrzebę przemyślenia kwestii autonomii, fragmentaryczności, segmentowości i granic metodologiczno-epistemologicznych poszczególnych dyscyplin naukowych. Na tym tle nie jest bez znaczenia istotne napięcie pomiędzy zwolennikami poglądu o autonomiczności a głosicielami idei otwartości nauki, nie tylko w odniesieniu do praktyki życia, ale i przede wszystkim w relacji do stosunku między „sąsiadującymi ze sobą”, ale i oddalonymi od siebie (z racji odmienności metodologicznej i epistemologicznej) dyscyplinami naukowymi. Fragmentaryzacja życia i nauki może być jednak interpretowana co najmniej dwójako: w sensie negatywnej parcelacji przedmiotu poddawanego naukowej analizie, oraz szansy na jej skuteczność oddziaływania (tj. m.in. poprzez niwelowanie zbędnych granic; ze względu na potrzebę własnej autonomiczności).

Niniejsza krótka analiza jest jedynie próbą określenia, podjętą przez autora, czy można mówić o otwartości i wyraźnie zarysowanej perspektywie dialogicznej na-

uczania społecznego Jana Pawła II – jako o tendencji sprzyjającej rozwojowi dyscyplin naukowych, ujętych w dziedzinie nauk społecznych. Przy tym chciałbym odnieść niniejszą refleksję do dyscypliny pedagogiki (sytuowanej formalno-prawnie w dziedzinie nauk społecznych), bowiem takowa perspektywa nie zostaje pozbawiona reperkusji w obszarze m.in. edukacyjnym (kształceniowo-wychowawczym). Niezbędny zatem – w niniejszym, skromnym rozpoznaniu – weryfikator katolickiej nauki społecznej, jakim powinna stać się dziedzina nauk społecznych, służy nie tylko udowodnieniu, iż nauczanie społeczne Jana Pawła II jest interdyscyplinarne¹, ale także, że taka jego impostacja włącza się w nurt formułowanego, a najistotniejszego chyba determinantu w obrębie pedagogiki, jakim jest edukacja. To odniesienie do pedagogiki pojawi się przy okazji analizy nie tylko relacji pomiędzy KNS a pedagogiką, ale także w kontekście określania tożsamości tej pierwszej (nie rozstrzygam też, w tym momencie, dylematu tożsamości KNS, rozumianego jako napięcie pomiędzy teologicznym czy społecznym jej wymiarem)². Dlatego wskażę przede wszystkim na usytuowanie KNS, jakiego dokonał Jan Paweł II, w obrębie nauk społecznych, które ma istotny związek z możliwością oddziaływania tej nauki na namysł o charakterze pedagogicznym³. W rzeczy samej – w jaki sposób KNS powinna stawać się „narzędziem” oraz „przestrzenią i horyzontem” dla szeroko rozumianej edukacji i formacji, zwłaszcza w wymiarze społecznym, a szczególnie w perspektywie uczynienia KNS przedmiotem (treścią) edukacji. Wydaje się, że wiele kwestii związanych z powyższymi odniesieniami, a które Jan Paweł II zawarł w swoim społecznym nauczaniu, nie zostało wyczerpanych. Stąd refleksja nad dorobkiem wspomnianego Świętego określona zostaje jako „przestrzeń do zagospodarowania”, co jest także pewnego rodzaju odniesieniem do stwierdzenia, jakie znajduję w *Kompendium nauki społecznej Kościoła* (2005, ss. 56).

Interdyscyplinarność KNS definiuje i wyjaśnia Jan Paweł II w encyklice społecznej *Centesimus annus*:

- ¹ Kwestia interdyscyplinarności KNS stała się ważnym punktem wyjścia w prowadzonych analizach na łamach kwartalnika „Społeczeństwo” pod koniec lat 90. Kwartalnik podjął szeroko zakrojoną dyskusję dotyczącą odniesienia KNS do różnych dyscyplin nauk społecznych; warto wskazać choćby niektóre z nazwisk uczestników dyskusji: Illanes, 1997; Livi, 1997; Carlotti, 1995; Bissoli, 1995; Tracca, 1995; Donati, 1995; Fontana, 1995; Colom, 1996; Cozzoli, 1995; Palumbieri, 1995; Covolo, 1995.
- ² Można zastosować dość daleko idącą analogię, biorąc pod uwagę doświadczalność konfliktowości, rozchodzenia się, oraz często nieuzasadnionej nieufności elementów życia społecznego, ale także i poszczególnych dyscyplin naukowych, iż obszary te poddawane zostają w nauczaniu Jana Pawła II „propozycji pojednawczej”. Ten tok myślenia i wiódący temat zawarty został w adhortacji apostołskiej *Riconciliatio et paenitentia*, gdzie wskazuje się na pojednanie jako istotne działanie Kościoła (JPPI, 2006k, ss. 271).
- ³ Interdyscyplinarność tej nauki jest zagadnieniem, które domaga się dalszego jego zgłębiania.

Ważną cechą doktryny społecznej Kościoła jest ponadto jej charakter interdyscyplinarny. By lepiej wcielać w rozmaite i stale się zmieniające konteksty społeczne, gospodarcze i polityczne jedyną prawdę o człowieku, doktryna ta podejmuje dialog z różnymi dyscyplinami, które zajmują się człowiekiem, przyswajają sobie ich dorobek i ukazują im szerszą perspektywę służbie osobie ludzkiej, poznanej i miłowanej w pełni jej powołania (JPiI, 2007b, ss. 699).

Z powyższego wynika, że Autor rozumie potrzebę dialogu, a własną perspektywę umiejscawia w obszarze dialogicznym (tym bardziej, że następny fragment encykliki wskazuje na praktyczno-doświadczalny wymiar KNS; tamże).

Różne dziedziny życia (także wiara) próbują „dialogować” z nauką, mimo, iż nie przyjmują tych samych co nauka kryteriów, wymogów naukowych. Wydaje się jednak, że intuicja Papieża skupia się wokół przekonania, iż dialog między KNS a innymi naukami może się toczyć właśnie ze względu na naukowość tej pierwszej, oraz, że samo określenie KNS jako nauki nie wydaje się pomijać kwestii jej naukowości (przy czym, w obrębie KNS występuje rozdzielenie terminologiczne, gdzie oddziela się nauczanie społeczne Kościoła od jego nauki społecznej, nadając jednocześnie tej drugiej status naukowości; Pyszka, 2003, ss. 9–10). Można wskazać, że:

Epistemologia nauki społecznej Kościoła, jej metodologia, a przede wszystkim stosunek do innych dziedzin wiedzy, są ciągle aktualnym tematem, tematem nie zamkniętym, nawet po tym, jak Jan Paweł II w *Sollicitudo rei socialis*, a potem w *Centesimus annus* wyjaśnił w sposób miarodajny to, co nazywa się jej statusem metodologicznym” (Fontana, 1995b, ss. 369).

Jan Paweł II sytuuje KNS jako naukę w obrębie teologicznym, eklezjologicznym i ewangelizacyjnym. Dla właściwego wyjaśnienia warto przytoczyć obszerniejszy fragment tej impostacji:

Nauka społeczna Kościoła nie jest jakąś *trzecią drogą* między *liberalnym kapitalizmem* i *marksistowskim kolektywizmem*, ani jakąś możliwą alternatywą innych, nie tak radykalnie przeciwstawnych wobec siebie rozwiązań: stanowi kategorię niezależną. Nie jest także *ideologią*, lecz *dokładnym sformulowaniem* wyników pogłębionej refleksji nad złożoną rzeczywistością ludzkiej egzystencji w społeczeństwie i w kontekście międzynarodowym, przeprowadzonej w świetle wiary i tradycji kościelnej. Jej podstawowym celem jest *wyjaśnianie* tej rzeczywistości poprzez badanie jej zgodności czy niezgodności z nauką Ewangelii o człowieku i jego powołaniu doczesnym, a zarazem transcendentnym; zmierza zatem do *ukierunkowania* chrześcijańskiego postępowania. Nauka ta należy przeto nie do dziedziny *ideologii*, lecz teologii, zwłaszcza teologii moralnej (JPiI, 2007f, ss. 494–495).

Na podstawie powyższego fragmentu można stwierdzić, że oprócz wyraźnego usytuowania KNS w obrębie teologii udało się Autorowi dokonać umiejętnego otwarcia perspektywy interdyscyplinarnej, jak również wskazać autonomizację dyscypliny (bez możliwości – jak sądzę – wykorzystania KNS dla celów manipulacji ideologicznej). Czy na podstawie choćby tych wskazanych elementów nie można by uznać KNS – w ujęciu Jana Pawła II – także jako pewnego rodzaju paradygmatu metodologiczno-epistemologicznego dla pedagogiki jako dyscypliny (w aspekcie np. jej normatywności)? Nauka nie powinna służyć celom manipulacji ideologicznej, natomiast powinna się cechować autonomizacją i gotowością do prowadzenia dialogu z innymi dyscyplinami, stając się tym samym stosownym „narzędziem” dla realizacji dobrze rozumianego dobra wspólnego jednostek i społeczeństwa.

KNS, zwłaszcza odnosząca się do Jana Pawła II, uwrażliwia zarówno systemy społeczne, jak i życie ludzi, w odniesieniu do wspólnoty, na odpowiedzialność wobec niej. To swego rodzaju spojrzenie i wrażliwość „w głąb” (JPiI, 2006c, ss. 737). Pomimo przyjętej i wielokrotnie postulowanej perspektywy podmiotowo-personalistycznej Jan Paweł II zauważa jednak, że błędne byłoby zbyt i przesadne podkreślanie indywidualności i podmiotowości, a więc zamykanie się człowieka w indywidualizmie i wyłączenie go z kontekstu społecznego (JPiI, 2006j, ss. 537)⁴. W tym sensie perspektywa badawcza KNS, jaką sformułował Jan Paweł II, wydaje się być wyjątkowo cenna. Przypomnił o tym także Władysław Piwowarski, który określa specyfikę tegoż nauczania, upatrując w niej szczególny walor wynikający z osobistego przekonania i zaangażowania Papieża: „Nie ulega wątpliwości, że Jan Paweł II odznacza się wyjątkową aktywnością w dziedzinie nauczania społecznego. Co więcej, nauczanie to charakteryzuje się szerokim zasięgiem problematyki, wyjątkową częstotliwością zabierania głosu na tematy społeczne oraz głębią, zaangażowaniem i daniem osobistego świadectwa” (Piwowarski, 1999, ss. 93). Edward Balawejder (2010, ss. 185) zauważa przejście od orientacji przedmiotowej KNS do perspektywy podmiotowej (personalistycznej). To istotna zasługa Jana Pawła II dla faktycznej ewolucji nauki społecznej Kościoła⁵.

Wielu autorów, znaczących autorytetów w kwestii uprawiania i badania KNS, podkreśla teologiczny jej charakter, wiążąc ją istotnie z teologią moralną. Fakt ten jednak nie zamyka kwestii dalszego namysłu, szczególnie jeśli postawi się pytanie o to, w jaki sposób teologiczność KNS miałaby stanowić horyzont badawczo-inter-

⁴ Zobacz również ujęcie podmiotowości i świadomości (Kowalski, Falcman, 2011, ss. 35–41; Bartusiak, Kowalski, 2010, ss. 25–33).

⁵ Nie tylko nauczanie społeczne Jana Pawła II, ale i inne opracowania z zakresu KNS, korzystają z bardzo odległych czasowo klasycznych dzieł, takich chociażby jak *Etyka nikomachejska* czy *Polityka* Arystotelesa. Powołuje się także na ten fakt Jan Paweł II (2005, ss. 48–49).

pretacyjny, a nie przeszkodę w spotkaniu z innymi dyscyplinami. Na czym miałyby polegać swoistość KNS, w związku z jej aksjologiczno-normatywnym wychyleniem, by nie została uznana przez przedstawicieli innych dyscyplin, choćby takich jak pedagogika, za „dyscyplinę konfesyjną”? Stanowisko Czesława Strzeszewskiego, który upatruje jednocześnie w teologicznej alokacji KNS niebezpieczeństwa utraty jej autonomiczności, jest w pewnym sensie sygnałem potwierdzającym, iż sprawa nie wydaje się być taka klarowna, jak by na to wskazywało konkretne sformułowanie, jakiego dokonał Jan Paweł II. Zarówno Strzeszewski jak i inni myśliciele uważają, że KNS powinna być nauką samodzielną. A decydują o tym przede wszystkim jej źródła, przedmiot i podmiot, zawarte w niej treści, cele, oraz metoda. Zatem umiejscowienie KNS, jakie dokonuje się w kontekście wypowiedzi doktrynalnej, dokonane między innymi przez Jana Pawła II, nie tylko kończy dyskusję na temat statusu metodologicznego KNS, nie stwarzając przeszkody, by wyjaśniać i uzasadniać słuszność oraz granice takowej impostacji, ale także inspiruje do odkrywania obszarów dialogu z taką dyscypliną, jak pedagogika (Strzeszewski, 2003, ss. 357).

Jeżeli postrzega się KNS jako „narzędzie interdyscyplinarności”, to należy stwierdzić, że w tym kontekście nadaje się jej taki wymiar, jaki poszerza znacznie jej zakres i możliwości oddziaływania. Uważam, iż ten rodzaj dyskursu, jak i powyższe stwierdzenie, jest także odzwierciedleniem przejętej przez Autora encyklik perspektywy praktycznej dla KNSS. Zostaje ona umieszczona w szerokim obszarze badawczym i interpretacyjnym, gdzie często ma się do czynienia z „wchłonięciem” i „ułożeniem” poszczególnych „segmentów”, jakimi są różne dziedziny myśli ludzkiej. Wydaje się, że ten rodzaj przyjętego założenia metodologicznego i epistemologicznego jest czyniony raczej w duchu zaprezentowania ambitnej perspektywy, której jednak nie będą podzielać badacze z pedagogiki. Perspektywa KNS Jana Pawła II może mimo to zapraszać do dialogu. Rozumiem go jako bliskie „zacieśnianie relacji” dla celów wspólnego poszukiwania skutecznych rozwiązań współczesnych kwestii społeczno-kulturowych i edukacyjnych.

Pedagogiczne odchylenie KNS? Konieczność czy możliwość?

KNS jako nauka zarówno autonomiczna, jak i interdyscyplinarna, nie manifestuje tylko i wyłącznie czysto teoretycznego przebiegu własnych dociekań, lecz postuluje (i często to *de facto* czyni) potrzebę zastosowania i wykorzystania dorobku empiryczno-pozytywistycznego, pochodzącego zwłaszcza z nauk społecznych, takich jak pedagogika. Choć wydaje się, że bardziej w naukach humanistycznych i filozofii katolickiej nauki społecznej upatruje się większych zasobów, które mogą być wykorzystane dla treściwie i płodnie prowadzonego dialogu KNS z innymi naukami,

dorobek pedagogiki, także empirycznej, stanowi ważny instrument wzmacniającej jej wiarygodność i kompetencję⁶. Ma się tu na uwadze przede wszystkim centralną i priorytetową rolę człowieka w społeczeństwie wiedzy (edukacji), do czego odkrycia i ukonstytuowania przyczyniają się również inne dyscypliny naukowe. Tak jak w pedagogice nominuje, uwypukla się jej specyficzny charakter ze względu na jakąś konkretną cechę, tak również Jan Paweł II dokonuje cennych diagnoz, na podstawie których wyjaśnia mechanizmy, braki, walory, charakterystyki, określając je normatywno-aksjologicznymi formułami (przykładem może być określenie „społeczeństwo bez ojca” [JPiI, 2007e, ss. 69]).

Jan Paweł II uznaje, że nauka społeczna Kościoła, w odniesieniu do nauk społecznych i humanistycznych, posiada szerszą perspektywę, służącą człowiekowi, poznawanemu i miłowanemu w szerokim, to znaczy w całkowitym wymiarze jego powołania (JPiI, 2007b, ss. 699). Czy jest to przeszkoda (kolejna) dla wyzwań interdyscyplinarnych i dla prowadzenia możliwego dialogu? Warto wstrzymać się od jednoznacznej odpowiedzi i ani nie wykluczać, ani też nie obwieszczać jednoznacznie łatwości i automatyczności takiego dialogu. Sięgając do historii nauki, i przywołując dziejące się w kontekście filozofii nauki jej oddziaływanie na pedagogikę, zauważa się wywieranie na nią silnego wpływu, czego efektem był proces przekształceń metodologicznych, a czego także konsekwencją była – jak należy sądzić – utrata przez pedagogikę charakteru dyscypliny humanistycznej. Pytania, jakie stawia filozofia, psychologia, antropologia, ale także KNS, choćby były także pytaniami pedagogicznymi, nie są pytaniami, na które mógłby odpowiedzieć pedagog. Pytania o wolność, odpowiedzialność, o jej granice, oraz o pochodzenie wiedzy na ich temat, są pytaniami, na które nie da on wiążącej odpowiedzi. A jednak treść takich odpowiedzi mogłaby znacznie pomóc pedagogice, nie tylko w wyjściu poza własne granice interpretacyjne, ale także mogłaby zgłębić wiedzę dla skuteczniejszego dyskursu interpretacyjnego, pozostającego dyskursem pedagogicznym. Wydaje się więc, iż w dialogu KNS z pedagogiką i innymi naukami społecznymi niezbędne jest uwzględnienie historycznego umiejscowienia poszczególnych dyscyplin i ich interpretacja. Taką impostację upatruję w możliwościach interpretacyjnych myśli społecznej Jana Pawła II.

Mając na uwadze główne odniesienie, które towarzyszy niniejszej analizie, a więc relację pomiędzy KNS a pedagogiką, zwłaszcza w jej perspektywie edukacyjnej, uważam za stosowne zastanowienie się nad tym, czy klasycy pedagogiki nie wyzwalały potrzeby nowego bądź ponownego odkrycia elementów wartościujących,

⁶ Wydaje się, iż KNS nie chce się pozbawiać odniesienia do „pozytywistycznego” sposobu kumulowania informacji na temat społeczeństwa i obecnego w nim życia jednostki, jednak chce się kierować intuicją, którą zdolny jest realizować ludzki rozum, a mianowicie poddać poznanie zmysłowe krytycznej refleksji, dzięki czemu dociera się do przyczyny poznawalnej rzeczywistości (JPiI, 2007c, ss. 1105).

ale także autonomizacji badań naukowych (w tym tworzenia teorii pedagogicznych) względem ideologii, w procesie np. wyjaśniania procesu edukacji. Za interesujące, w tym elemencie analizy, można uważać wyjaśnienie, jakiego dokonuje Jan Paweł II w *Przemówieniu do Papieskiej Akademii Nauk* z 1992 roku, w którym analizuje proces formułowania nowych teorii naukowych, postulując np. interpretację zjawiska życia, która nie powinna być bezpośrednia, prowadzona w jednorodnym kontekście naukowym. Dlatego możliwość głębszej interpretacji pojawiłaby się wtedy, gdyby tworzenie teorii dokonywało się poprzez większe otwarcie się na perspektywę filozoficzną⁷.

Nie trudno zauważyć, że dorobek myśli społecznej Jana Pawła II oscyluje wokół takiej właśnie interpretacji życia społecznego, gdzie uwzględnia się przede wszystkim holistyczny i integralny wymiar zarówno rozwoju człowieka, jak i jego odniesienia do drugiego człowieka, z czego wyrastają postawy nacechowane braterstwem, sprawiedliwością społeczną, cierpliwością (JPiI, 2007a, ss. 49). Nie bez znaczenia w tym dziele pozostaje aspekt wychowawczy, przedmiotem i celem wychowania są istotne wartości życia ludzkiego (JPiI, 2006h, ss. 142).

Edukacyjny i formacyjny charakter KNS?

KNS nie jest nauką nową, choć podobnie jak pedagogika, jej formalizacja dokonała się stosunkowo niedawno. Pomimo tej nie dość jeszcze długiej historii, KNS staje się przedmiotem zainteresowań, które przybierają także charakter bardzo krytyczny. Od

7 Dla pełniejszego obrazu tej analizy uważam za stosowne przytoczenie obszerniejszego jej fragmentu: „W dążeniu do ścisłego opisu i do formalizacji danych empirycznych uczony skłonny jest posługiwać się pojęciami metanaukowymi, których zastosowanie wynika jak gdyby z samej logiki procedury naukowej. Należy bardzo dokładnie określić naturę tych pojęć, aby nie doprowadziły one do nieuprawnionych ekstrapolacji, wiążących odkrycia ścisłe naukowe z określoną wizją świata lub z tezami ideologicznymi czy filozoficznymi, które bynajmniej z nich nie wynikają. Dostrzegamy tu znaczenie filozofii, która rozpatruje zarówno same zjawiska, jak i ich interpretacje. Przyjrzyjmy się dla przykładu procesowi formułowania nowych teorii naukowych, które mają wyjaśnić zjawisko życia. Poprawna metodologia nie pozwala interpretować ich bezpośrednio i w jednorodnym kontekście nauki. Zwłaszcza wówczas, gdy chodzi o taki przejaw życia, jakim jest człowiek i jego mózg, nie można powiedzieć, że teorie te stanowią same w sobie potwierdzenie lub negację istnienia duszy duchowej albo że są one dowodem na słuszność doktryny o stworzeniu czy też – przeciwnie – czynią ją bezużyteczną. Niezbędny jest wysiłek głębszej interpretacji: to właśnie stanowi przedmiot filozofii, która jest poszukiwaniem globalnego sensu danych uzyskanych z doświadczenia, a więc także zjawisk zaobserwowanych i zanalizowanych przez naukę. [...] To prawda, że sukcesy nauki, których jesteśmy świadkami, są wynikiem specjalizacji poszukiwań” (JPiI, 2008, ss. 357–358).

lat 60. XX w. z różnych stron nauka społeczna Kościoła stawała się często przedmiotem nie tylko dyskusji⁸, lecz także zmasowanej krytyki przedstawicieli innych dyscyplin naukowych i reprezentantów różnych instytucji. Można wnioskować na podstawie lektury licznych wypowiedzi doktrynalnych Jana Pawła II, iż powodem tego jest stały i integralny nurt nauczania, w którym demaskuje się błędne koncepcje człowieka oraz jego działania (JPiI, 2006e, ss. 491). Procesom krytyki, ale także dobrze rozumianej apologii, podlega również sama pedagogika oraz rola, jaką pełnią pedagodzy w kształtowaniu życia społeczno-kulturowego (De Natale, 2010, ss. 121–123). Konkludując niniejszą analizę, warto jednak postawić sobie jeszcze pytanie, na ile gruntownie przedstawiana argumentacja w „Ionie” samej KNS na rzecz jej przydatności dla pedagogiki (i innych dyscyplin) ma wpływ na przyjęcie takiej perspektywy i jej faktyczną realizację (Crepaldi, Fontana, 2006, ss. 7). Nie tylko KNS, rozumiana w całości jako dyscyplina podejmująca wiele wątków o charakterze edukacyjnym, lecz także poszczególne jej segmenty, takie choćby jak wychowanie, formowanie – w ujęciu Jana Pawła II posiadają wymiar wielopłaszczyznowy (Śnieżyński, 2003, ss. 588). To jest istotna inspiracja dla autorów tej analizy, by doszukiwać się coraz bardziej żywotnych i twórczych impulsów dla interdyscyplinarnego badania i rozwijania dorobku KNSS. Tym bardziej – w moim rozpoznaniu – jest to niezbędne, że inne dyscypliny, takie jak chociażby pedagogika, wkraczają na drogę interdyscyplinarności (Nanni, 1995, ss. 396). W tym znaczeniu KNS podąża podobną ścieżką, jak większość innych nauk społecznych.

Niniejszy artykuł nie jest, w zamiarze jego autora, kompletnym wyselekcjonowaniem i analizą wątków dotyczących sformułowanego tematu. Moim zdaniem ewentualność podjęcia takiego wyzwania wymagałoby znacznie obszerniejszego opracowania. Jest natomiast skromną próbą analizy/refleksji, która odwołując się do niektórych jedynie odniesień autorstwa Jana Pawła II, wskazuje na różne możliwości

8 Dla egzemplifikacji tegoż stanowiska wystarczy przywołać syntetyczną wypowiedź Vittorio Possentiego: „Bez trudu można przypomnieć sobie zmasowane krytyki i nieufności wobec NSK [Nauka Społeczna Kościoła – przyp. M.K.] w tamtym okresie, które już w drugiej połowie lat 60. stały się całkiem wyraźne. Nie mam na myśli przede wszystkim tej ostrej, ale i ‘oczywistej’ krytyki, która bez przerwy szła z krajów opanowanych przed ideologią marksistowską, z zasady wroga wszelkiej NSK i chrześcijańskiej etyce społecznej. Niechęć wobec tej nauki zwiększyła się także na Zachodzie, i to pod wpływem wielu czynników, takich jak: krytyka prawa naturalnego; nietolerowanie pojęciowego aparatu, którym posługiwały się encykliki społeczne; wielkie zaufanie do nauk szczegółowych, uznanych za zdolne samodzielnie kierować działaniem, jak też do analizy marksistowskiej, która przybiera pozór naukowości, podając się za naukowe odczytanie rzeczywistości; i polaryzacja orientacji na rewolucję i na reformę, na walkę klas i porozumienie między nimi (przy czym sympatie często były po stronie pierwszej); kryzys myśli personalistycznej, spychanej na margines przez potężną ofensywę strukturalizmu” (Possenti, 2005, ss. 309–310).

interpretacyjne. Jest zatem bardziej „zbiorem intuicji” niż „kompletnym opracowaniem”. Czytelnik może – w mojej opinii – odnaleźć tutaj, dla własnych poszukiwań badawczych i rozwiązań praktycznych (mam tu na myśli przede wszystkim pedagogów), inspirację i horyzont interpretacyjno-formacyjny. Interdyscyplinarność KNS i uznanie jej przez Papieża za skuteczny element edukacyjny poczytuję nie tylko za możliwą do teoretycznego opracowania, ale przede wszystkim – odczytuję w myśli społecznej Jana Pawła II możliwość takiego ujęcia, które ułatwi praktyczną realizację projektu (służba człowiekowi [JPiI, 2006b, 420-421]). Przede wszystkim mam na uwadze zakres edukacyjny (wychowawczo-kształceniowy) KNS – szczególnie jeśli założy się, iż ma on posiadać charakter chrześcijański (JPiI, 2006d, ss. 330–331), formacyjny (odnosząc go głównie do dojrzałości wiary [JPiI, 2006f, ss. 670–671]), który w niektórych zwłaszcza jego wymiarach powinien być, zdaniem Jana Pawła II, integralny (JPiI, 2006a, ss. 42).

Stąd za wielce trafną uznaję konstatację włoskiego badacza Mario Toso, który dostrzega w KNS siłę humanizacyjną, co sprawia, że tym samym czynić się ją powinno nie tylko przedmiotem nauczania, ale przede wszystkim edukacji (Toso, 2000, ss. 75). Jan Paweł II dostrzegał i wielokrotnie o tym mówił, że KNS posiada w sobie skuteczne instrumenty dla rozwiązywania różnorodnych problemów, będąc podstawą odkrywania konkretnych rozwiązań (JPiI, 2006d, ss. 378), również tych, które wchodzą w zakres edukacji i wychowania.

Bibliografia

- Balawejder, E. (2010). Wobec kwestii społecznej naszych czasów: katolicka nauka społeczna w ujęciu Janusza Mariańskiego. W: J. Baniak (red.), *Między socjologią i teologią: pola zainteresowań i badań naukowych Janusza Mariańskiego* (ss. 183–206). Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny.
- Bartusiak, I., Kowalski, M. (2010). Świadomość wychowawcza jako przestrzeń edukacji w opiniach potencjalnych rodziców. *Spoleczeństwo i Rodzina*, 25, 25–33.
- Bissoli, C. (1995). Nauka społeczna Kościoła i katecheza. *Spoleczeństwo*, 2, 381–384.
- Carlotti, P. (1995). Nauka społeczna Kościoła i ewangelizacja. *Spoleczeństwo*, 2, 378–380.
- Colom, E. (1996). Nauka społeczna Kościoła i nauki społeczne. *Spoleczeństwo*, 1, 119–126.
- Cozzoli, M. (1995). Nauka społeczna Kościoła i filozofia. *Spoleczeństwo*, 3, 599–603.
- Crepaldi, G., Fontana, S. (2006). *La dimensione interdisciplinare della Dottrina sociale della Chiesa: uno studio sul magistero*. Siena: Edizioni Cantagalli.
- dal Covolo, E. (1995). Nauka społeczna Kościoła i patrologia. *Spoleczeństwo*, 3, 609–612.
- De Natale, M. L. (2010). In difesa della pedagogia e dei pedagogisti. W: *Servizio nazionale per il Progetto Culturale della CEI: "L'emergenza educativa": persona, intelligenza, libertà, amore* (ss. 121–123). Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna.
- Donati, P. (1995a). Nauka społeczna Kościoła i socjologia. *Spoleczeństwo*, 2, 390–394.
- Donati, P. (1995b). Nauka społeczna Kościoła i teologia. *Spoleczeństwo*, 3, 595–598.
- Fontana, S. (1995a). Nauka społeczna Kościoła i postnowoczesność. *Spoleczeństwo*, 2, 400–411.

- Fontana, S. (1995b). Nauka społeczna Kościoła jako horyzont. *Spoleczeństwo*, 2, 369–372.
- Illanes, J. L. (1997). Nauka społeczna Kościoła i duchowość. *Spoleczeństwo*, 4, 699–704.
- Jan Paweł II (2005). *Pamięć i tożsamość*. Kraków: Wydawnictwo Znak, Radio Kraków.
- Jan Paweł II (2006a). Catechesi tradendae. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. I: 1979–1995* (ss. 6–87). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006b). Christifideles laici. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. I: 1979–1995* (ss. 449–488). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006c). Ecclesia in Africa. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. I: 1979–1995* (ss. 699–817). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006d). Ecclesia in America. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. II: 1996–2003* (ss. 306–411). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006e). Ecclesia in Asia. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, T. II: 1996–2003* (ss. 413–525). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006f). Ecclesia in Europa. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. II: 1996–2003* (ss. 625–726). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006g). Ecclesia in Oceania. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. II: 1996–2003* (ss. 527–623). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006h). Familiaris consortio. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, T. I: 1979–1995* (ss. 89–213). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006i). Nowa nadzieja dla Libanu. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. II: 1996–2003* (ss. 161–304). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006j). Pastorem dabo vobis. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. I: 1979–1995* (ss. 525–697). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006k). Riconciliatio et poenitentia. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. I: 1979–1995* (ss. 253–347). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2006l). Vita consecrata. W: M. Romanek (red.), *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II: T. II: 1996–2003* (ss. 5–159). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2007a). Amantissima Providentia. W: *Listy apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II* (ss. 39–53). Kraków: Wydawnictwo Znak,
- Jan Paweł II (2007b). Centesimus annus. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II* (ss. 617–702). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2007c). Fides et ratio. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II* (ss. 1079–1198). Kraków: Wydawnictwo Znak,
- Jan Paweł II (2007d). Laborem exercens. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II* (ss. 141–213). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2007e). Sanctorum altrix. W: *Listy apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II* (ss. 55–73). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jan Paweł II (2007f). Sollicitudo rei socialis. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II* (ss. 433–508). Kraków: Wydawnictwo Znak,
- Jan Paweł II (2008). *Przemówienie do Papieskiej Akademii Nauk: Rzym, 31 października 1992*. W: *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II* (ss. 356–365). Kraków: Wydawnictwo Znak,
- Jarecki, P. (1998). Słowo na otwarcie sesji. *Spoleczeństwo*, 1, 59–62.
- Kowalski, M., Falcman, D. (2011). Świadomość aksjologiczna i podmiotowość etyczna: (refleksje o i dla edukacji szkolnej). *Edukacja: Studia, Badania, Innowacje*, 1(113), 35–41.
- Livi, A. (1997). Nauka społeczna Kościoła i epistemologia. *Spoleczeństwo*, 4, 705–711.
- Nanni, C. (1995). Nauka społeczna Kościoła i pedagogia. *Spoleczeństwo*, 2, 395–399.
- Palumbieri, S. (1995). Nauka społeczna Kościoła i antropologia. *Spoleczeństwo*, 3, 604–608.
- Papieska Rada Iustitia et Pax (2005). *Kompendium nauki społecznej Kościoła*. Kielce: Jedność.

- Piwowski, W. (1999). Personalistyczny wymiar pracy ludzkiej w nauczaniu społecznym Jana Pawła II. *Społeczeństwo*, 1, 93–96.
- Possenti, V. (2005). Karol Wojtyła i ponowne odkrycie nauki społecznej Kościoła. *Społeczeństwo*, 2, 309–310.
- Pyszka, S. (2003). *Krótko o społecznej nauce Kościoła*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Strzeszewski, Cz. (2003). *Katolicka nauka społeczna*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Śnieżyński, M. (2003). Wychowanie. W: A. Zwoliński (red.), *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II* (ss. 588–590). Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne.
- Toso, M. (2000). *Verso duale società?: la dottrina sociale della Chiesa per una nuova progettualità*. Roma: LAS.
- Triacca, A. M. (1995). Nauka społeczna Kościoła i liturgia. *Społeczeństwo* 1995, 2, 385–389.